

XUNG ĐỘT Ở CHÂU PHI DO THAY ĐỔI THỂ CHẾ CHÍNH TRỊ

Phạm Thị Kim Huế*

Hiện nay, châu Phi vẫn là một châu lục bất ổn. Sự bất ổn ở đây không chỉ là sự bất ổn về kinh tế - một châu lục nghèo đói nhất thế giới, mà nói đến sự bất ổn ở châu Phi là nói đến sự bất ổn về chính trị - xã hội – một châu lục luôn xảy ra xung đột. Nếu ở một khu vực nào đó của châu Phi vừa thoát khỏi các cuộc xung đột đẫm máu thì ở một nơi khác của châu Phi lại tiềm ẩn những nguy cơ bùng nổ những cuộc xung đột đẫm máu mới. Chỉ trong giai đoạn từ năm 1997 đến năm 2002, hơn một nửa các cuộc xung đột tàn bạo trên thế giới đã xảy ra tại châu Phi.

Vấn đề xung đột ở châu Phi thực sự đã và đang trở thành vấn đề cấp bách không chỉ với chính các quốc gia châu Phi mà còn đối với cả cộng đồng quốc tế. Đói nghèo, bệnh tật, thất học và bất ổn chính trị là những nguyên nhân chính gây ra các cuộc xung đột

ở châu Phi, và ngược lại, xung đột là nguyên nhân cản trở quá trình phát triển của châu Phi, làm chậm lộ trình thực hiện Các mục tiêu thiên niên kỷ (MDGs) của châu lục này.

1. Hậu quả về xã hội

Các cuộc xung đột đã cướp đi mạng sống của rất nhiều người dân châu Phi. Chẳng hạn, xung đột ở Cộng hòa dân chủ Congo (DRC) đã giết chết hơn 5,4 triệu người¹. Tại Kenya, xung đột đầu năm 2008 liên quan đến cuộc bầu cử Tổng thống Kenya cũng đã giết chết hàng trăm người và khiến hàng trăm người khác phải sơ tán. Tại Chad, cuộc chiến ác liệt giữa chính phủ và phiến quân tại thủ đô N'Djamena vào tháng 4 năm 2008 cũng đã giết chết hàng trăm người. Xung đột ở Darfur (Sudan) cũng đã cướp đi sinh mạng của hơn 200.000 người.

Xung đột ở châu Phi không chỉ giết chết rất nhiều người mà còn làm gia tăng sự lây nhiễm dịch bệnh ở châu Phi, đặc biệt là HIV/AIDS, bại liệt... Theo nghiên cứu của

* Viện Nghiên cứu Châu Phi và Trung Đông

Bishikwabo-Nsarhaza và Mutangadura (2002) về sự lây lan HIV tại khu vực cận Sahara châu Phi, thì tỷ lệ người lớn bị HIV ở khu vực này là 8,4%, cao gần gấp 4 lần so với khu vực Caribe (2,2%). Xung đột xảy ra khiến xã hội bất ổn, người dân không được bảo vệ, đặc biệt là phụ nữ và trẻ em trở thành các đối tượng dễ bị tổn thương. Chẳng hạn, hậu quả từ cuộc bạo lực sau cuộc bầu cử Tổng thống Kenya vào tháng 2/2008 đã khiến 135 phụ nữ và trẻ em gái – thậm chí có em mới chỉ có 2 tuổi đã phải nhập viện tại Bệnh viện Phụ sản Nairobi do bị tấn công tình dục và bị hãm hiếp tập thể. Ở Mozambique, lực lượng phiến loạn

RENAMO đã sử dụng ít nhất 10 nghìn lính trẻ em, trong số đó có những em mới ở độ tuổi từ 6 đến 7 tuổi (Homvana, 2006). Ở Angola, tỷ lệ trẻ em tham chiến rất cao, khoảng 7% trong tổng số trẻ em Angola đã từng dùng súng. Có thể nói rằng các cuộc xung đột đã ảnh hưởng nghiêm trọng đối với trẻ em và phụ nữ châu Phi. Thay vì được cầm bút, cầm sách đến trường thì các em phải cầm súng, đối mặt với chết chóc. Trẻ em là tương lai của đất nước, nhưng một số quốc gia châu Phi đã xây dựng thể hệ tương lai phục vụ sự phát triển đất nước từ một số lượng không nhỏ trẻ em không được đến trường và phải tham gia chiến tranh.

Bảng số lượng những người bị chết trận và bị giết tại một số nước châu Phi

Nước	Thời gian	Chết trận	Tổng số người bị giết
Algeria	1991-2002	90.200	
Angola	1975-2002	160.500	1,5 triệu
Burundi	1990-2002	6.570	200.000
Congo, Brazzaville	1993-2002	9.791	
DRC	1998-2008		5,4 triệu (không kể những người chết trận)
Ai Cập	1992-1998	1.347	.
Guinea-Bissau	1998-1999		1.850
Liberia	1989-1996	23.500	150.000-200.000
Morocco	1975-1989	13.000	
Mozambique	1967-1992	145.400	0,5-1 triệu
Nigeria	1967-1970	75.000	500.000-2 triệu
Sierra Leone	1991-2000	12.997	
Uganda	1981-1991	107.700	

Nguồn: Lacina và Gleditsch (2005); Coghlan (2006); UCDP/PRIO thống kê số liệu xung đột quân sự; Báo cáo An ninh con người (2007).

Xung đột khiến cho các chương trình y tế công cộng nhằm kiểm soát và ngăn chặn dịch bệnh của các nước châu Phi gặp khó khăn và không thể thực hiện được. Từ năm 1996, Uganda tuyên bố đã thành công trong

việc ngăn ngừa bệnh bại liệt của nước này, nhưng hiện nay Uganda đang lo sợ trước việc lây lan của căn bệnh này tại các khu vực giáp biên giới với Sudan và DRC – hai nước đang xảy ra xung đột. Người ta ước tính rằng

sau khi chấm dứt xung đột Darfur thì Sudan phải mất từ 2 đến 3 năm để diệt trừ tận gốc bệnh giun với kinh phí hàng năm khoảng 2 triệu USD. Có thể nói rằng nếu xung đột không xảy ra thì các chương trình y tế ngăn chặn dịch bệnh trên toàn quốc ở các quốc gia châu Phi sẽ không bị gián đoạn.

Bên cạnh đó, xung đột còn khiến làn sóng tị nạn của châu Phi tăng nhanh. Mặc dù với dân số gần 900 triệu người, chiếm 12% dân số thế giới, song tỷ lệ người tị nạn của châu Phi lại lên đến 31% tổng số người tị nạn trên toàn thế giới. Những cuộc xung đột, những cuộc nội chiến đã khiến hàng trăm nghìn người phải rời bỏ nhà cửa, quê hương đi lánh nạn tại các nước láng giềng và điều này trở thành một hiện tượng phổ biến ở châu Phi. Theo báo cáo của Cao Ủy Liên hợp quốc về người tị nạn năm 2006, số người phải rời bỏ nhà cửa do xung đột trong nước ở Uganda là 1.586.174 người; DRC là 1.075.297 người; Cote d'Ivoire là 709.228 người; Somalia là 400.000 người. Số người xin tị nạn chính trị ở các nước láng giềng cũng không ngừng gia tăng ở châu Phi. Trong năm 2006, số người xin tị nạn chính trị từ Tanzania là 485.295 người; Chad là 286.743 người; Kenya là 272.531 người; Uganda là 272.007 người; DRC là 208.317 người...

Có thể thấy rõ nhất hậu quả từ cuộc xung đột Darfur, phía tây Sudan. Cuộc xung đột nghiêm trọng ở Darfur giữa chính phủ và các phong trào nổi dậy ở Sudan bắt đầu từ tháng 2 năm 2003 kéo dài đến năm 2006 đã khiến 1.325.235 người mất nhà cửa (IDPs) và 196.200 người chạy sang Chad xin tị nạn chính trị². Song tính đến nay thì con số

người bị thiệt mạng từ cuộc xung đột Darfur là hơn 200.000 người, số người sống trong cảnh ly tán đã tăng thêm 1 triệu người so với năm 2006, đưa tổng số người IDPs ở Sudan là 2,5 triệu người (2008).

2. Hậu quả về kinh tế

Xung đột và nội chiến ở châu Phi không chỉ để lại những hậu quả nghiêm trọng đối với xã hội châu Phi mà còn tác động tiêu cực đối với nền kinh tế của chính các nước xảy ra xung đột nói riêng và của toàn khu vực châu Phi nói chung.

Hệ quả đầu tiên của xung đột và nội chiến đối với nền kinh tế châu Phi, đó là hệ thống cơ sở hạ tầng của châu Phi bị tàn phá nặng nề. Cơ sở hạ tầng là nền tảng để thúc đẩy thương mại, thu hút đầu tư và tăng trưởng kinh tế. Song cơ sở hạ tầng của các nước châu Phi đã bị tàn phá nghiêm trọng do nội chiến và xung đột mặc cho những nỗ lực xây dựng và tái thiết tích cực của các nước châu Phi cũng như cộng đồng quốc tế. Theo báo cáo của Cơ quan Phát triển Quốc tế (DfID), trong vòng 20 năm từ năm 1980 đến năm 2000, 50% cơ sở hạ tầng của châu Phi bị tàn phá bởi hàng loạt các cuộc xung đột và nội chiến. Cụ thể, cuộc xung đột ở DRC đã tàn phá hơn 40% hạ tầng y tế của nước này tại Masisi Bắc Kivu. Với một khoản viện trợ tương đối lớn, hơn 600 triệu USD của các nhà tài trợ dành cho DRC để phát triển đất nước trong giai đoạn 2001-2007, trong đó có gần 83 triệu USD đầu tư cho hệ thống giao thông của DRC, thế nhưng chỉ có 2.500km trong tổng số 145.000km của DRC được trải nhựa. Angola và DRC hoàn toàn phụ thuộc vào đường hàng không do hệ thống giao thông

đường bộ bị tàn phá nặng nề bởi các cuộc xung đột. Để tái thiết khu vực Darfur bị tàn phá nặng nề bởi cuộc nội chiến từ năm 2003, Sudan hy vọng các nhà tài trợ quốc tế sẽ viện trợ 2 tỷ USD. Tại Nigeria, phiên quân của Phong trào giải phóng châu thổ sông Niger (Movement for Emancipation of the Niger Delta – MEND) đã phá hủy một đường ống dẫn dầu chính của Công ty dầu khí Shell tại miền Nam Nigeria. Xung đột ở Nam Phi trong tháng 5 năm 2008 cũng đã biến nhiều nơi của Johannesburg giống như bãi chiến trường. Hệ thống giao thông, viễn thông, trường học, bệnh viện... không những bị tàn phá nặng nề bởi nội chiến và xung đột, mà nhiều dự án xây dựng và phát triển cơ sở hạ tầng của các nước châu Phi đã bị hủy bỏ hoặc không đủ khả năng thực hiện do các nhà đầu tư lo ngại về rủi ro xung đột nên dừng đầu tư và rút vốn. Có thể nói rằng nếu xung đột và nội chiến vẫn tiếp diễn ở châu Phi, thì châu Phi sẽ vẫn là một châu lục lạc hậu và kém phát triển.

Hậu quả thứ hai, đó là chi phí cho xung đột và nội chiến gia tăng. Theo báo cáo về Hệ thống hành động quốc tế đối với vũ khí hạng nhẹ năm 2007 (*The International Action Network on Small Arms*) của cơ quan Oxfam, từ năm 1990, các cuộc xung đột và nội chiến của châu Phi đã tiêu phí GDP của châu Phi là 384 tỷ USD, tương đương với khoản viện trợ nước ngoài dành cho các nước châu Phi cũng trong thời gian đó. Hơn thế nữa, vấn đề buôn lậu vũ khí để cung cấp vũ khí cho các cuộc xung đột và nội chiến ở châu Phi ngày càng gia tăng. Theo báo cáo của Văn phòng Liên hợp quốc về ma túy và tội phạm (UNDOC), giá trị các loại vũ khí buôn lậu trên thế giới lên tới 300 triệu

USD/năm, trong đó châu Phi là thị trường tiêu thụ lớn và có lãi nhất. Bên cạnh đó, chi phí dành cho quân sự của châu Phi năm 2008 là 20,4 tỷ USD chiếm 2% GDP của toàn châu lục (Theo báo cáo của Viện Nghiên cứu hòa bình quốc tế Stockholm), điều đó trái ngược hẳn với mong muốn của cựu Tổng thư ký LHQ Kofi Annan kêu gọi các nước châu Phi cắt giảm chi phí quân sự xuống 1,5% GDP và hy vọng sau mười năm kể từ năm 1998 chi phí quân sự của các nước châu Phi chỉ còn 0% GDP. Việc gia tăng ngân sách dành cho quân sự của các nước châu Phi chứng tỏ tình trạng bất ổn an ninh của châu Phi, và hơn thế nữa, khi chính phủ các nước châu Phi giành nhiều tiền để đầu tư hay chạy đua vũ trang thì kinh phí giành cho các lĩnh vực khác như y tế, giáo dục... sẽ bị cắt giảm. Điều này sẽ khiến các nước châu Phi tiếp tục lún sâu vào vòng xoáy khủng hoảng chính trị - xã hội - kinh tế.

Cuối cùng, hàng loạt cuộc xung đột và nội chiến ở châu Phi đã để lại một di sản nặng nề là nạn đói, nạn suy dinh dưỡng, kém phát triển của các nước châu Phi. Ước tính xung đột Darfur đã khiến sản xuất trung bình của nước này bị giảm 12%, tăng trưởng ngành nông nghiệp của nước này cũng bị giảm 3% một năm. Theo thống kê của LHQ, châu Phi là châu lục có tỷ lệ thất nghiệp cao nhất thế giới mỗi năm tăng 10%, trong đó những nơi là điểm nóng về xung đột như Trung Phi và Bắc Phi thì tỷ lệ thất nghiệp lên đến 25,6%. 32 trong số 38 nước nghèo nhất trên thế giới thuộc về châu Phi. Nợ nước ngoài của châu Phi lên tới 425 tỷ USD. Có thể nói rằng nếu tình trạng xung đột của châu Phi không được giải quyết thì tình trạng đói nghèo, kém phát triển vẫn tiếp tục kéo dài.

3. Hậu quả đối với môi trường và tài nguyên thiên nhiên

Xung đột và nội chiến đã để lại những hậu quả nghiêm trọng đối với môi trường và tài nguyên thiên nhiên của lục địa Đen. Hàng nghìn người, hàng triệu người đã bị giết do xung đột và nội chiến. Sự phân huỷ hàng nghìn xác chết trước mắt không chỉ gây mùi hôi thối, mất vệ sinh, ô nhiễm môi trường sống mà nghiêm trọng hơn về lâu về dài sẽ làm ô nhiễm nguồn nước khiến các dịch bệnh ở châu Phi vì thế bùng phát. Xung đột khiến dòng người mất nhà cửa, của cải và tị nạn ở châu Phi gia tăng. Để sống sót, những người tị nạn không còn con đường nào khác buộc phải săn bắt, giết động vật hoang dã để lấy thức ăn và bán lấy tiền. Bên cạnh đó, để có tiền mua vũ khí, lực lượng chính quy, lẫn phi chính quy ở các nước châu Phi đều đua nhau khai thác triệt để các nguồn tài nguyên, khiến những cánh rừng nguyên sinh, những vườn quốc gia của châu Phi bị tàn phá nặng nề, một số loài sinh vật, động vật quý hiếm có nguy cơ bị tuyệt chủng. Chẳng hạn, ở Angola, hàng nghìn động vật bao gồm linh dương và voi bị giết do dẫm phải bom mìn. Ở Mozambique, hơn 100 con voi bị chết một phần do bom mìn và một phần khác do nạn buôn bán lậu ngà voi gia tăng. Đến cuối thập kỷ 1990, số lượng voi ở châu Phi giảm 90% so với thập kỷ 1970 và số lượng tê giác ở châu Phi gần như bị biến mất.

Khu vực Hồ lớn ở châu Phi được biết đến là nơi có các vườn quốc gia nổi tiếng được bảo tồn song cũng là một trong những điểm nóng về xung đột, bất ổn an ninh chính trị. Điều này đã ảnh hưởng xấu đến cuộc sống của cộng đồng dân cư và môi trường ở khu

vực này. 300km² rừng đã bị tàn phá và có nguy cơ bị xoá khỏi bản đồ, bởi vì mỗi ngày có hơn 400.000 người thâm nhập khai thác lâm sản, săn bắt động vật hoang dã như voi, trâu rừng, hà mã. Nội chiến ở Rwanda từ năm 1990-1994 đã tàn phá 15.000 ha rừng và 35.000 ha rừng khác đã bị biến mất. Nếu như năm 1956, vườn quốc gia Akagera của Rwanda rộng 331.000 ha thì nay chỉ còn 90.000 ha, giảm hơn 1/3 so với diện tích ban đầu. Miền bắc Sudan là nơi cư trú của rất nhiều động vật quý hiếm và đang có nguy cơ tuyệt chủng, bao gồm: linh dương tai trắng châu Phi, voi, tê giác đen và trắng và nhiều loài chim quý hiếm. Mặc dù có đến 19 khu bảo tồn, 3 vườn quốc gia lớn và một khu sinh quyển, song rất nhiều loại động vật quý hiếm bị săn bắn ráo riết và di cư khỏi miền Bắc Sudan do cuộc nội chiến tại đây. Ở khu vực Tây xích đạo châu Phi, những cánh rừng nhiệt đới bao gồm các cây tước, cây đái ngựa có giá trị kinh tế cao. Một tấn gỗ tước khô trên thị trường thế giới có giá 5.435 USD, còn gỗ tước tươi có giá là 6.020 USD/tấn. Hàng trăm ha cây tước đã bị đốn khỏi khu vực Tây xích đạo châu Phi trong thời gian xảy ra xung đột để bán lấy tiền cung cấp tài chính cho các lực lượng quân sự hay rút tiền vào tài khoản của các bên tham chiến. Rõ ràng, xung đột và nội chiến là nguy cơ tàn phá môi trường và góp phần làm cạn kiệt các nguồn tài nguyên thiên nhiên của châu Phi.

Tóm lại, xung đột đã và đang để lại những hậu quả nghiêm trọng đối với tất cả các lĩnh vực của châu Phi, từ xã hội, kinh tế cho đến môi trường. Xung đột không chỉ mang lại chết chóc, đau thương mà khiến làn sóng tị

nạn ở châu Phi gia tăng và kéo theo bao vấn đề nan giải khác như: sự lây lan dịch bệnh, sự tàn phá môi trường, tài nguyên thiên nhiên và tội phạm... Xung đột là thứ vũ khí nguy hiểm cản trở quá trình phát triển của các quốc gia châu Phi, khiến các quốc gia châu Phi đã nghèo lại càng nghèo hơn. Rõ ràng, ở châu Phi, bất ổn chính trị, xung đột,

đói nghèo như một vòng lẩn quẩn. Chỉ khi nào các quốc gia châu Phi với sự chung sức của toàn khu vực và cộng đồng quốc tế giải quyết xung đột, ngăn chặn xung đột và xây dựng một nền chính trị thực sự dân chủ vì lợi ích của toàn dân và vì lợi ích quốc gia thì các quốc gia châu Phi mới có cơ hội phát triển và thịnh vượng.

Chú thích:

¹ Số liệu từ bảng thống kê số liệu xung đột quân sự UCDP/PRIO

¹ Báo cáo Cao Ủy Liên hiệp quốc về người tị nạn năm 2006

Tài liệu tham khảo

1. Đỗ Đức Định - Nguyễn Thanh Hiền (2009), *Tình hình kinh tế chính trị nổi bật của Châu Phi - Trung Đông năm 2008*, NXB. Khoa học Xã hội, Hà Nội.
2. African Development Bank (2008/2009), *Conflict Resolution, Peace and Reconstruction in Africa*, Oxford University Press.
3. Brig. Gen. Frank. K Rusagara (2008), *The Nature of Conflict in Africa Toward 2020*, SA Army Seminar 21.
4. Antony Otieno Ong'ayo (2008), *Political Instability in Africa: Where the Problem lies and alternative perspectives*. The African Diaspora Policy Centre, Amsterdam.
5. Peter Saundry (2008), *Environment and Socioeconomic impacts of armed conflict in Africa*, United Nations Environment Programme